

Stockholm den 30 juni 2021

R-2021/0719

Till Justitiedepartementet

Ju2020/03627

Sveriges advokatsamfund har genom remiss den 31 mars 2021 beretts tillfälle att avge yttrande över promemorian Förbättrad kontroll av ersättningsanspråk i brottmål där åtal inte har väckts.

Sammanfattning

Advokatsamfundet har i huvudsak ingen erinran mot promemorians förslag, men vill betona vikten av att det även i fortsättningen är domstolen som självständigt ska göra den slutliga och objektiva bedömningen av vad som utgör skälig ersättning för ett visst uppdrag.

Advokatsamfundet ifrågasätter dock lämpligheten i att andra undersökningsledare än åklagare ska yttra sig i ersättningsfrågan.

Advokatsamfundet anser därtill att förslaget bör kompletteras så att yttrandeskyldigheten även ska innefatta att åklagaren eller undersökningsledaren hörs om den tid som polis och åklagare lagt ner på ärendet. En sådan uppgift skulle ge rätten ett ännu bättre underlag för att göra en skälighetsbedömning i ersättningsfrågan.

Advokatsamfundet konstaterar att det saknas underlag för bedömning av vad förslaget kommer innebära för åklagarna och andra undersökningsledare i fråga om utökad arbetsbörda och ifrågasätter därför slutsatsen att förslaget endast kommer medföra marginella kostnadsökningar för berörda myndigheter.

Bakgrund

Enligt gällande lagstiftning ska rätten höra åklagaren i mål där offentlig försvarare eller annat rättsligt biträde i mål om brott som hör under allmänt åtal yrkar ersättning med 100 000 kr eller mer. Åklagaren ska yttra sig över den yrkade ersättning för arbete, särskilt såvitt avser ersättning för arbete som utförts under förundersökningen (1 § förordningen [2005:77] om kontroll av vissa ersättningsanspråk m.m.).

I den nu remitterade promemorian föreslås en ny bestämmelse som tar sikte på mål där rätten förordnat offentlig försvarare eller annat rättsligt biträde under förundersökningen, men där åtal sedermera inte väcks (förordnandemål).

Den nya regeln är utformad så att det i förordnandemål blir obligatoriskt för rätten att höra undersökningsledaren om ersättningsanspråket överstiger en beloppsgräns om 100 000 kr eller mer. Om anspråket inte uppgår till detta belopp ska undersökningsledaren höras om det behövs för att domstolen ska kunna bedöma skäligheten i anspråket.

Synpunkter

Allmänna utgångspunkter

En offentlig försvarare har enligt 21 kap. 10 § rättegångsbalken (RB) rätt till skälig ersättning av allmänna medel för det arbete, den tidsspillan och de utlägg som uppdraget krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till målets art och omfattning och med tillämpning av en timkostnadsnorm.

Av 4.1.1 i Vägledande regler om god advokatsed (VRGA) framgår att det arvode en advokat debiterar alltid ska vara skäligt.

Av 21 kap. 7 och 8 §§ RB följer att advokaten med nit och omsorg ska tillvarata den misstänktes rätt och i detta syfte verka för sakens riktiga belysning, samt vid rätten göra framställning och vidta åtgärd som erfordras för att tillvarata den misstänktes rätt. Försvararens främsta plikt är att visa trohet och lojalitet mot sin klient (1 VRGA). Det är enbart advokaten som kan avgöra huruvida möjlighet finns att underlåta klientens krav på åtgärder. Försvararens uppgift och plikt är att ta tillvara klientens intressen inom ramen för vad lag och god advokatsed kräver. Denna plikt bestämmer enligt Advokatsamfundet ramen för det arbete för vilket advokaten bör ha rätt till ersättning.

Ersättningen till advokaten måste enligt Advokatsamfundets mening täcka en aktiv försvararinsats såväl under förundersökning som huvudförhandling. Om advokater som åtar sig uppdrag som offentliga försvarare riskerar att inte få ersättning för utfört arbete leder det till att de inte kan lägga ner den tid som krävs för att på ett fullgott sätt tillvarata klientens intresse. Detta kan få till följd att den misstänkte inte kan garanteras den rättssäkerhet som han eller hon har rätt till i en rättsstat.

En annan sak är att advokaten givetvis inte kan påräkna ersättning för uppenbart onödiga eller onyttiga åtgärder (jfr NJA 2010 s. 151). Om en åtgärd i efterhand framstår som onyttig innebär detta dock inte alltid att kostnaden inte är ersättningsgill. Det ankommer på försvararen att vända på alla stenar. Först när försvararen har gjort det kan slutsatsen dras att en viss åtgärd inte varit behövlig. Det innebär emellertid inte att det saknas skäl att ersätta kostnaden för att vända på stenen med mindre än att det framstår som uppenbart att undersökningen inte bort företas.

Yttrande ska inhämtas i fler fall i mål där åtal inte har väckts

Det är med utgångspunkt i vad som anges ovan av rättssäkerhetsskäl viktigt att inte den som är motpart till den misstänkte får för stort inflytande över vad som ska betraktas som skälig ersättning till försvararen. Motparten – oavsett om det är en åklagare, polis eller annan myndighetsföreträdare – har dessutom som regel sällan sådan kunskap om det advokatetiska regelverket eller insikt i vad som förekommit mellan advokat och klient att de i alla avseenden kan förstå varför en advokat varit tvungen att vidta olika åtgärder inom ramen för uppdraget. Denna kunskap och insikt är sannolikt lägre hos poliser och andra undersökningsledare som enligt förslaget ska yttra sig i ersättningsfrågan, än hos åklagarna som har både juristexamen och notariemeritering från domstol. Advokatsamfundet ifrågasätter därför lämpligheten i att andra än åklagare ska yttra sig i ersättningsfrågan. Om så ändå ska ske utgår samfundet från att dessa undersökningsledare får erforderlig utbildning i det regelverk som styr ersättningsfrågan. I annat fall kan det starkt ifrågasättas vad ett sådant yttrande kommer fylla för syfte och om det överhuvudtaget kan tillmätas någon egentlig betydelse vid domstolens bedömning.

Det kan här också noteras att åklagarnas yttrandeskyldighet på ett mycket olyckligt sätt i vissa fall kommit att uppfattas som ett processtaktiskt verktyg för att angripa vad som av åklagarna betraktats som ”oönskad processföring” från försvararnas sida (se t.ex.

[Ekobrottsmyndighetens PM, Om ersättning till försvarare i samband med rättegång, Aktuella rättsfrågor, ARF 2019:1](#), särskilt s. 1, 7 och 8)¹.

Advokatsamfundet har mot den bakgrunden vissa principiella betänkligheter kring att åklagare, och nu även andra undersökningsledare, enligt förslaget ska ges utökade möjligheter att påverka bedömningen av vad som utgör skäligen ersättning till försvarare m.fl. än de som redan föreligger enligt gällande lagstiftning.

Som anges i promemorian kan samtidigt konstateras att det i fråga om förordnandemål som regel finns begränsat underlag för domstolen att utgå ifrån vid bedömningen av skäligheten i ersättningsyrkandet, eftersom allt arbete som försvararen eller biträdet utfört hänför sig till förundersökningen. Ett yttrande från undersökningsledaren kan på så sätt naturligtvis vara av stort värde för domstolen. Vidare noteras att både domstolar och andra aktörer har goda erfarenheter av att åklagare yttrar sig över ersättningsanspråk.

Mot denna bakgrund har Advokatsamfundet – med reservation för nyss anförda principiella betänkligheter – därför ingen erinran mot promemorians förslag om att yttrande inhämtas även i mål där åtal inte väckts. Advokatsamfundet vill dock med styrka betona vikten av att det även i fortsättningen är domstolen som självständigt gör den slutliga och objektiva bedömningen av vad som utgör skäligen ersättning för ett visst uppdrag.

Undersökningsledaren bör höras om tidsåtgången för polis och åklagare

När nuvarande bestämmelser om åklagares yttrandeskylldighet infördes påpekade Advokatsamfundet att åklagaren i sådana fall även borde höras om tidsåtgången för det arbete som polis och åklagare lagt ner i ärendet.² Detta påpekande gör sig alltjämt gällande och har möjligen ännu större bäring på förordnandemålen, där domstolen inte har förutsättningar att genom bl.a. huvudförhandlingen bilda sig en uppfattning om ärendets omfattning och komplexitet. En sådan uppgift om den tidsåtgång som lagts ner av polis och åklagare skulle givetvis ge rätten ett mycket bättre underlag att bedöma ersättningsanspråkets proportionalitet, dvs. om anspråket är rimligt med hänsyn till målets art och omfattning. Advokatsamfundet anser följaktligen att 1 § förordningen

¹ https://www.advokatsamfundet.se/globalassets/advokatsamfundet_sv/nyheter/ebm_arf_2019_1.pdf

² Advokatsamfundets remissyttrande den 4 februari 2004 över departementspromemorian Rättshjälp och ersättning till rättsliga biträden, Ds 2003:55.

om kontroll av vissa ersättningsanspråk m.m. bör kompletteras med en sådan bestämmelse.

Påverkan på åklagarnas arbetsbörda och promemorians konsekvensanalys

Vid införandet av den befintliga yttrandeskyldigheten framhölls vikten av att denna inte skulle komma att påverka åklagarnas sedvanliga arbete menligt. Skyldigheten ansågs kunna bli för alltför betungande i förhållande till de positiva effekterna om beloppsgränsen för när yttrande måste lämnas sattes så lågt som 50 000 kr. Gränsen sattes därför till 100 000 kr (prop. 2004/05:41 s. 26).

I nu aktuell promemoria finns emellertid inte några motsvarande resonemang och inte heller någon redogörelse för, eller uppskattning av, hur många förordnandemål som kan tänkas hamna över beloppsgränsen om 100 000 kr eller mer. Det går därmed inte att göra en bedömning av i hur många fall det kommer bli fråga om ett obligatoriskt inhämtande av yttrande i ersättningsfrågan. Enligt Advokatsamfundet utgör detta en brist.

Som konstateras i den remitterade promemorian har domstolen i förordnandemålen dessutom oftast inte något annat underlag för sin bedömning än just kostnadsräkningen. Det kan med den utgångspunkten inte uteslutas att yttranden kommer begäras in i betydande omfattning även i de fall där det inte är obligatoriskt, dvs. där ersättningsanspråket underskrider beloppsgränsen om 100 000 kr.

Sammantaget saknas således i promemorian erforderligt underlag för bedömning av vad förslaget kommer innebära för åklagarna och andra undersökningsledare i fråga om utökad arbetsbörda. När det gäller andra undersökningsledare än åklagare kan också antas att det bland dessa kommer finnas personer utan juristutbildning och erfarenhet av ersättningsregleringen, vilket medför att behovet av utbildningsinsatser inte ska underskattas. Advokatsamfundet ifrågasätter av dessa skäl slutsatsen att förslaget endast kommer medföra marginella kostnadsökningar för berörda myndigheter. I vart fall går det inte att göra en sådan bedömning utifrån vad som presenteras i promemorian.

SVERIGES ADVOKATSAMFUND

Mia Edwall Insulander